

היסטוריה/ ממלכתי

הדרך ליצירת "היהודי החדש" עוברת דרך מגרש ספורט

ויקיפדיה - כרזת המכביה השנייה התקיימה בחיפה 1935

הרצאה

מגישים: אלמה אלמוג, בתיה שובל, גיא אלון

רקע ההסכת (תיאור הנושא/הסוגיה/הדילמה)

בסוף המאה ה-19 צמחה התנועה הציונית באירופה. מחד גיסא תנועה זו הושפעה מתהליכים שהתרחשו במערב אירופה ובמהלכם חלק מן היהודים מצאו את עצמם כלא שייכים לתהליכי התגבשות של תנועות לאומיות, ולא זאת בלבד חלקם אף נפגע מגילויי אנטישמיות והצגתם כזרים וכמגלמי מהות הרוע.

מאידך גיסא הציונות צמחה גם בעקבות תהליכים פנימיים שהתרחשו בתוך הקהילות היהודיות – ובמרכזם חילון ואכזבה מהאמנציפציה. הפתרון שהוצע על ידי הוגי הציונות הלהיב מספר מועט של יהודים שתמכו ברעיון הציוני, שכלל הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. רעיון של הקמת מדינת היהודים הוא רעיון מהפכני שבבסיסו דרישה לשינוי קיצוני של המבנה החברתי היהודי. הציונות דרשה להפוך את היהודים ממעמד לעם, להוציאם מן הגטו הישן-חדש ולייצר חברה חדשה, שונה לחלוטין מזו שנוצרה במשך דורות באירופה. דב בר בורוכוב, מאבות הציונות הסוציאליסטית, טען כי "בעם נורמלי הרוב שייך למעמד הפועלים שעוסק במקצועות יצרניים כמו חקלאות ותעשייה, ורק המיעוט הוא בורגני ועוסק בבנקאות ובמסחר. אבל אצל היהודים בגולה המצב הוא הפוך, הרוב בורגני והמיעוט פועלים. פירמידה הפוכה זו יוצרת עוינות כלפי היהודים ומחייבת תיקון שיבוא בהגירה של היהודים לארץ ישראל".

ההסכת שלנו מבקש לעסוק במעשה מהפכני שעשתה התנועה הציונית והוא יצירת דמותו של "היהודי החדש". דמות זו נוצרה כתשובה לתפיסת "היהודי הגלותי" – אדם שנתפס כחסר אונים, תלוי

בחסדי אחרים וחלש פיזית. התנועה הציונית ביקשה לשנות את המציאות ואת הדימוי שדבק ביהודים וליצור יהודי גאה, עצמאי ובריא בגופו וברוחו. אחד מהמנהיגים הבולטים של התנועה הציונית, מקס נורדאו, הציג בקונגרס הציוני השני (1898) את רעיון "יהדות השרירים" וקרא ליהודים לאמץ מחדש את הערכים הפיזיים והלאומיים שאבדו במהלך הדורות בגלות.

אחד הכלים המרכזיים למימוש חזון ציוני זה היה הספורט. מגרש ספורט הפך לסמל לתהליך של תחיית העם היהודי ולבנייה מחודשת של כוחו הפיזי והלאומי. עם הקמת התנועות הספורטיביות הציוניות מומשה גישה מהפכנית ששילבה בין לאומיות לגוף, בין הרצון לחזק את הגוף היהודי לבין הרצון לחזק את הרוח הלאומית. במגרש הספורט נוצר היהודי החדש: לא עוד רק לומד גמרא רכון מעל ספריו, אלא צעיר חזק, אתלטי, מתמודד עם אתגרי הגוף והסביבה. (אבינרי, 1999) (בורוכוב, 1955) (נורדאו, 2024) (קוברסקי 2014)

מקטעים

מקטע 1 – פתיחת ההסכת ורקע היסטורי - 00:00 - אלמה

"שלום וברוכים הבאים להסכת שלנו. היום נעסוק במהפכה בתוך המהפכה. נראה מסובך אז ננסה לדייק. מהפכת הספורט כחלק ממהפכה הציונית. או כפי נקרא להסכת שלנו 'הדרך ליצירת יהודי חדש עוברת דרך מגרש הספורט'.

אז איך הכל התחיל? ולמה בכלל היה צורך ליצור "יהודי חדש"? נתחיל בהסברי המורים שלנו על כך שבסוף המאה ה-19 התעוררה באירופה תנועה חדשה ששמה לה למטרה לפתור את מצוקת היהודים באירופה, הלוא היא התנועה הציונית. התנועה הציונית נולדה מתוך תהליכי חיקוי ודחייה וכן בעקבות האכזבה מהאמנציפציה, והתגברות האנטישמיות במרכז ומזרח אירופה. הוגי הדעות הציוניים היו הראשונים להבין שהדרך לשחרור העם היהודי עוברת בהקמת מדינה יהודית בציון, הלוא היא ארץ ישראל. מטרת הציונות הייתה ליצור חברה יהודית חדשה, שונה מהקהילות הסגורות בגולה, ובמרכזה זהות חדשה – חזקה, בריאה ופעילה".

תוספות אמנותיות מתוכננות: קטע מתוך המנון המכביה (מילים ולחן: נעמי שמר):

https://www.nli.org.il/he/items/NNL_MUSIC_AL990039080260205171/NLI

מקטע 2 – הדימוי של היהודי בגולה – 00:45 – בתיה

עם ההסבר המלומד על צמיחת הציונות חשוב לי להדגיש את המהפכה הגדולה שביקשה התנועה הציונית לעשות ובתוכה ההתייחסות לרעיון "היהודי החדש". יהודי אני מבין... אך מהו היהודי החדש ולמה היה צריך לחדשו?

גם כאן חשוב ללכת קצת לאחור. לאורך ההיסטוריה הדימוי של היהודי בגולה היה רחוק מלהיות חיובי. היהודי נתפס כחלש, פיזית ורוחנית, וכמי שאינו תורם לחברה שבתוכה הוא חי. היהודי זוהה בעיקר עם מקצועות כמו בנקאות, מסחר, והלוואות בריבית, מה שהוביל לתפיסה שהיהודים אינם יצרניים או כפי שנהגו לראות בהם טפילים-פרזיטים החיים על חשבון אחרים ומנצלים את סביבתם. עיתונות התקופה הייתה מלאה בדימויים אנטי-יהודיים. אחד מהעיתונים האלה היה עיתון בשם "ידיעות בנות זמננו" שראה אור במוסקבה. הוא אמנם מהפחות מוכרים, אך ללא ספק היה זה עיתון משפיע מאוד. בתקופת 'הסופות בנגב' (1881-1882) מעל דפי העיתון פורסמו אמירות כמו "פעילות פיזית אינה מתאימה ליהודי" ו"שהיהודים מתאימים רק למלאכה נשית".

מקטע 3 – הצגת המושג "אנטישמיות" – 01:20 – גיא

כאן אני נכנס לתמונה לנסות ולהסביר את הקשר בין לאומיות-אנטישמיות והיהודי החדש. כולנו יודעים שהשנאה והעוינות כלפי היהודים באו לידי ביטוי בצורות שונות לאורך ההיסטוריה. במאה ה-19 שנת היהודים המסורתית שינתה פניה, מעתה היא נקראה אנטישמיות משום שהתבססה על "פסאודו מדע" (ובמילים אחרות מדע כוזב שאינו מתבסס על עובדות). האנטישמיות נתנה ביטוי "מדעי" לכאורה לדימוי השלילי של היהודים. דימויים אלו דחפו את היהודים להבין שיש צורך למצוא פתרון חדש. הציונות הציעה את החזון של "היהודי החדש", האקטיבי שישתלב בחברה המודרנית כעצמאי ותורם ואף ייצור חברה עצמאית משלו.

מקטע 4 – הציונות ו"היהודי החדש" – 02:00 – אלמה

אז רק כדי שנבין "הרעיון של "היהודי החדש" היה אנטי-תזה ליהודי הגלותי. מקס נורדאו, אחד המנהיגים המרכזיים של התנועה הציונית, טבע את המונח "יהדות השרירים". נורדאו קרא לחיזוק הגוף והנפש היהודיים כדי להפוך את היהודי לחלק מועיל בחברה המודרנית. הוא טען שעל היהודים להפסיק להיות תלויים ולהתחזק, הן בגוף והן ברוח."

מקטע 5 – הספורט ככלי לשינוי – 02:40 – בתיה

ופה אנו הולכים ומתקרבים לענייננו. כדי לממש את החזון של "היהודי החדש", הספורט היה כלי מרכזי. הספורט ייצג לא רק כושר גופני אלא גם את ערכי ההתמדה והיוזמה. הוא שימש אמצעי לחינוך לערכים ציוניים. הספורט הפך למרחב שבו היהודים יכלו לשדר ביטחון עצמי ועצמאות, וכך לחזק את התודעה הלאומית וליצור קהילה חזקה ומחוברת."

מקטע 6 – הקמת אגודת "מכבי" – 03:20 – גיא

"בשנת 1894, שלוש שנים לפני הקונגרס הציוני הראשון ולפני עלייתו של הרצל על במת ההיסטוריה, הוקמה אגודת "מכבי" בעיר איסטנבול. הצעירים היהודים הקימו אותה בתגובה להוצאתם מהאגודה הגרמנית המקומית, שסירבה לקבל יהודים לשורותיה. אגודת 'מכבי' הייתה סמל לעצמאות פיזית ולרצון להתחרות ולהשתייך לקבוצה לאומית חזקה."

מקטע 7 – יהדות השרירים והתחייה הלאומית – 04:00 – אלמה

וכאן מתחבר הכול. הרעיון של "יהדות השרירים" הוא למעשה הרבה יותר מספורט. הוא היה חלק מהותי בתחייה הלאומית היהודית. ליאו מוצקין, פעיל ציוני בולט, ציין שבאיכרים של העלייה הראשונה בארץ ישראל כבר ניתן להבחין בתחייה גופנית שמקדימה את התחייה הרוחנית או כפי שהוא היטיב להשיב לשאלה, האם ניכרת תחייה גופנית מסוימת בתוך האיכרים היהודיים בארץ-ישראל, ענה ללא ניד עפעף... ניכרת זריזות רבה בתרגילי-הגוף, למשל ברכיבה, בירייה, מה שלא ניתן למצוא לחלוטין אצל יהודי הגולה."

מקטע 8 – הספורט והחינוך בארץ ישראל – 04:40 – בתיה

"בארץ ישראל ובקרב היהודים שהגדירו את עצמם כציונים בגולה, הספורט היה גם חלק חשוב מהחינוך הציוני. הספורט הפך לכלי לפיתוח לא רק הגוף אלא גם ערכים לאומיים – ערכים של שיתוף פעולה, התמדה ועבודת צוות. מועדונים כמו 'מכבי' הדגישו את השימוש בשפה העברית, שהייתה סמל לתחייה הלאומית ולרוח העברית המתחדשת".

מקטע 9 – חיזוק תחושת השייכות – 05:20 – גיא

"הספורט היה אמצעי מרכזי לטיפול תחושת השייכות הקולקטיבית של היהודים למולדתם בארץ ישראל. הספורט הפך למפגן של גאווה לאומית. בשנות ה-30 החלו להתכנס מכוניות שאפשרו ליהודים מכל העולם להיפגש, להתחרות ולהציג את יכולותיהם הפיזיות ואת חוסנם".

מקטע 10 – דוגמאות ממועדוני ספורט נוספים – 06:00 – אלמה

"נוסף ל'מכבי', כמו מועדוני ספורט נוספים בקהילות יהודיות, כמו אגודת 'הפועל', 'החשמנאי', 'הכוח', 'בר כוכבא' ועוד. מועדונים אלו היו מרחבים חברתיים שבהם נפגשו צעירים יהודים מכל שכבות החברה. הם היו כלי לחיזוק הגאווה הלאומית והתחושה של קהילה יהודית מחוברת ופעילה, שהתמודדה עם אתגרי הגולה ותחייה בארץ".

מקטע 11 – הספורט כמפגן לאומי – 06:40 – בתיה

"הספורט הפך לדרך שבאמצעותה הדגישו את חוסן העם היהודי ואת התחייה הפיזית והרוחנית של עם ישראל בארץ ישראל. באמצעות מועדוני ספורט ציוניים, יכלו יהודים מהעולם כולו להרגיש חלק ממה שהם גדול יותר, לחזק את תחושת השייכות והגאווה הלאומית שלהם".

מקטע 12 – סיכום - מגרש ספורט כמרחב של שינוי – 07:20 – גיא

אנו מתקרבים לסיום ההסכת שלנו שבו עסקנו ביצירת "היהודי החדש" דרך מגרש ספורט. לספורט היה חלק חשוב בתהליך של יצירת היהודי החדש. אפשר לראות כיצד הספורט הפך לזירה שבה נבנה "היהודי החדש". הספורט שימש כלי חשוב בעיצוב תודעה לאומית ובשינוי התפיסה העצמית. דרך חיזוק הגוף, התחברות לפעילות יצרנית והדגשת ערכים של יוזמה וגאווה לאומית, הגשימה התנועה הציונית את חזון התחייה של עם חזק ובריא בגוף וברוח". באמצעות הספורט נוצר היהודי החדש: לא עוד רק לומד גמרא רכון מעל ספריו, אלא צעיר חזק, אתלטי, מתמודד עם אתגרי הגוף והסביבה.

130 שנים חלפו מאז קמה מכבי איסטנבול ששינתה את המפה ואין נכון יותר מלסכם הסכת זה בדבריו של טל ברודי קפטן מכבי תל אביב במשפטו האייקוני עם ניצחונה של מכבי ת"א את צ.א.ס.ק.א מוסקבה ב-1977.

תוספות אמנותיות מתוכננות: קטע מתוך ריאיון עם טל ברודי (ערוץ של מועדון הכדורסל מכבי

תל אביב): <https://www.youtube.com/watch?v=zKDsDaFzHHk&t=2s>

פרשנות/עמדה/תובנה – אלמה

הדימוי של היהודי בגולה הושפע רבות מהמציאות ההיסטורית והחברתית שבה חיו היהודים במזרח, במרכז ובמערב אירופה. לצד דימויים אנטי-יהודיים השאובים מהמסורת הנוצרית החלו להתפתח במהלך המאה ה-19 תפיסות של אנטישמיות מודרנית. היהודי נתפס כחלש פיזית, כפוף, פרייט ושעיסוקיו הם בעיקר בתחומים כמו בנקאות, מסחר, והלוואה בריבית – תחומים שנתפסו כבעלי אופי מנצל ולא-יצרני. הדימוי הזה הדגיש את הניגודיות בין היהודי לבין החברה המקומית ה"נורמלית", שבה הרוב עסקו בעבודות יצרניות (חקלאות ותעשייה).

תפיסה זו הובילה להרגשת זרות ואף עוינות כלפי היהודים, שהצטיירו כמי שאינם שותפים אמיתיים בבניית הכלכלה והחברה המקומית אלא כמי שנשענים על עבודתם של אחרים. הדימוי הזה שימש מצע להצגת היהודים כגורם שלילי במשברים כלכליים, ולעיתים שימש תירוץ לפעולות אלימות נגדם.

בציבור הרחב הודבקו ליהודים דימויים שליליים רבים. דוגמה אחת מני רבות היא עיתון יומי ראשון שפורסם במוסקבה, "ידיעות בנות זמננו", שבו הופיעו לא פעם דימויים אנטי-יהודיים. לדוגמה, דברים שפורסמו בעיתון בשנים 1881-1882 בתקופת הסופות בנגב, שהובילו לגל הגירה לארץ ישראל וראשית השלב המעשי של התנועה הציונית: "האנושות חייבת להקים פסל לגאון שימציא שיטה להפוך את היהודי למעבד אדמה (ליצרני)", ו"פעילות פיזית לא מתאימה ליהודי. היהודי מסוגל לכל היותר למלאכה, שהיא בעיקרה עיסוק נשי. אין זאת משום עצלות של היהודי, ואין הוא עושה זאת במכוון, אלא יש לו רתיעה טבעית מעיסוקים פיזיים". דברים אלה מצביעים על דימויים שהשתרשו בתוך השיח האנטי-יהודי שהתקיים ברחבי אירופה.

בחרתי להתמקד במושג "אנטישמיות" - מושג מודרני המתייחס לשנאה ולעוינות כלפי היהודים, תופעה שהתפשטה על פני תקופות ותרבויות שונות באירופה. האנטישמיות יצרה דימוי של יהודים כמתרחקים מעבודות פיזיות ויצרניות, והם נתפסו כ"מתנשאים" ו"טפילים" המנצלים את כוחות החברה היצרניים. דימויים אלו נבעו מפחד כלכלי, קנאה ורצון לשלוט במיעוט הזר.

ביטויי השנאה כלפי היהודים שהופצו בתקופת "הסופות בנגב" (1881-1882) ממחישים את התפיסה שהיהודים אינם מתאימים לעבודה פיזית. דימוי זה של היהודי כחלש ובלתי יצרני תרם להצגתו כ"בעיה" חברתית. הציונות ניסתה לשנות תפיסה זו באמצעות דגש על עבודת אדמה וספורט, במטרה להפוך את היהודי לחלק שווה ויצרני בחברה. (קונפורטי, 2009) (Н. П. Гиляров-Платонов, 1881)

פרשנות/עמדה/תובנה – בתיה

הספורט שימש גורם מרכזי בטיפוח תודעה לאומית יהודית, במיוחד במסגרת המהפכה הציונית, כשהציונות שאפה לשנות את דמות היהודי הגלותי וליצור "יהודי חדש". דמות זו תוארה כעצמאית, בריאה בגופה וברוחה, תוך התנתקות מדימוי של היהודי החלש שתלוי באחרים. המהפכה הציונית ראתה בספורט כלי לחיזוק הגוף והנפש של היהודים, כחלק מהמהלך לשילובם במדינה המודרנית כאזרחים מועילים, והתרחקות מ"מחלות הגלות".

מקס נורדאו, אחד ממנהיגי הציונות, הדגיש בנאומו בקונגרס הציוני השני את הצורך ביצירת "יהדות שרירים", המשלבת כושר גופני עם חינוך לערכים לאומיים. מכאן שלטיפוח הגופני של היהודים יש חשיבות להבראת העם היהודי בגוף וברוח, תוך הדגשה שספורט יכול לתת ליהודים את הביטחון הדרוש בכוחם. הספורט הפך לסמל התחייה הלאומית היהודית, ומושג "יהדות השרירים" שימש תגובה ישירה לדימוי השלילי שהתקבע ליהודים בגולה.

כמו כן, התארגנויות ספורטיביות כמו "מכבי", "הכוח" ובית"ר ייצגו את היכולת היהודית להתארגן ולהתחרות, ובכך חיזקו את הגאווה הלאומית ואת תחושת השייכות. הספורט איפשר ליהודים להציג דמות חזקה ופעילה, וליצור חיבור מחודש לארץ ישראל.

בחרתי במושג "היהודי החדש", מושג שנולד מתוך התנגדות לתפיסה הגלותית, והוא ביקש ליצור דמות יהודית שונה לחלוטין - חזקה, בריאה ומעורבת בעבודת כפיים ובייצור, כמו עבודת אדמה וספורט. אחת הדרכים המרכזיות לשנות את דימוי היהודי הייתה באמצעות חינוך גופני וספורט.

מקס נורדאו, בנאומו בקונגרס הציוני השני, טבע את המונח "יהדות השרירים" כתשובה ישירה לדימוי היהודי הגלותי החלש. הוא הדגיש שהחינוך הגופני הוא מפתח להבראת העם - בגוף וברוח. התארגנויות ספורטיביות כמו "מכבי" הפכו לסמל לתחייה הלאומית היהודית, ויצרו מודל של "יהודי חדש" - עצמאי, יוזם וחזק. כך הפך הספורט לכלי חיוני לבניית אומה מודרנית, ולשינוי התודעה הלאומית מהיהודי הגלותי ליהודי החדש, המגשים את חזון התחייה בארץ ישראל. (רם, 2000) (קונפורטי, 2009) (קאופמן, 2013) (נורדאו, 2024)

פרשנות/עמדה/תובנה – גיא

הקמת אגודות ספורט יהודיות היו לא פעם תוצאה של אנטישמיות שגרמה ליהודים לעזוב את אגודות ההתעמלות הכלליות ולהקים אגודות משלהם. מטרתם הייתה ליצור מקום שבו יוכלו היהודים לפתח את כושרם הגופני ולהפגין סולידריות לאומית ובכך טיפחו לאומיות יהודית. לדוגמה: אגודת הספורט היהודית הראשונה, שנקראה "מכבי", נוסדה עוד לפני הקונגרס הציוני הראשון, בסוף שנת 1894 באיסטנבול, בירת האימפריה העות'מאנית. הגורם המיידני לייסוד האגודה הזו היה יחסם המפלה של הגרמנים, אנשי אגודת ההתעמלות שחיו בעיר. אגודת ההתעמלות הגרמנית החליטה לקראת שנת 1894 שלא לקבל יותר יהודים לשורותיה. לאות מחאה על החלטה זו נטשו את האגודה כל הצעירים היהודים שהשתייכו אליה, וייסדו במשותף אגודה עצמאית משלהם, שקראו לה תחילה "אגודה ישראלית להתעמלות", ומאוחר יותר "מכבי".

במסגרת הקונגרס הציוני השני, טבע מקס נורדאו את המושג "יהדות השרירים" וקרא לחיזוק הגוף היהודי כאמצעי ליצור דימוי יהודי חדש ואנטי-תזה ליהודי הגלותי. חזונו היה להפוך את ההתעמלות לכלי ללכידות חברתית ולחיזוק לאומי לקראת מאבקים עתידיים. כבר באותו קונגרס פעיל ציוני אחר, ליאו מוצקין, זיהה מימוש החזון של יצירת יהודי חדש בהתיישבות החדשה שהחלה להתבסס בארץ ישראל: "אולי תקדים תחייה גופנית לתחייה רוחנית, אם חלק הגון של העם היהודי יהיה בתנאי חיים נורמליים. על השאלה אם ניכרת כבר היום תחייה גופנית מסוימת בתוך האיכרים היהודיים בארץ, עליי לומר תשובה חיובית... ניכרת זריזות רבה בתרגילי הגוף, למשל ברכיבה, בירייה, מה שלא ניתן למצוא לחלוטין אצל יהודי הגולה".

מועדוני ספורט שהוקמו בקהילות רבות וגם בארץ ישראל היו מעבר למועדוני ספורט. הם מילאו תפקיד חשוב בחיזוק התודעה הלאומית, בייחוד בנסיבות של אנטישמיות ותחושת ניתוק בין הקהילות היהודיות בעולם. אחת הדוגמאות הבולטות לכך אפשר לראות בשימוש בשפה העברית במועדונים אלה כפי שעולה מפקודה להשתמש בעברית במועדון הספורט באיסטנבול: "על פי הנהוג באגודות התעמלות יהודיות, היו יכולים ה"מכבים" בתורכיה להשתמש בשפת הפקודות בתורכית. אבל הם בחרו בעברית, כדי להצדיק את דרכם הלאומית-יהודית; ובכך הם עשו מהפכה של ממש. שאיפתה של ה"מכבי" באיסטנבול הייתה להחזיר דרך פקודות ההתעמלות בעברית את השפה בקרב האוכלוסייה היהודית. הדבר עניין כמה פעילים דוברי עברית באיסטנבול, שעשו עבודה קשה בניסוח הפקודות בעברית. את התוצאה הם שלחו לאישורו של המורה להתעמלות ביפו, מר אורלוב. משם נמסרה מערכת הפקודות לשם הרחבה והשלמה בעזרת מורים לעברית, עד שהתקבלה צורתה הנוכחית. כרגע חסרים ברשימת השמות המתאימים למכשירי ההתעמלות; אך קשה להמציא שפה חדשה במהירות כה רבה..."

המושג ההיסטורי העולה כאן הוא לאומיות יהודית ובמרכזה השאיפה להקים תנועה לאומית המבוססת על תחושת שייכות וריבונות יהודית. הלאומיות היהודית המודרנית התפתחה בין השאר כתגובה לאנטישמיות המתגברת, והייתה דחף מרכזי להקמת אגודות ספורט יהודיות עצמאיות כמו "מכבי". הכוונה הייתה לייצר תשתית חדשה שבה יהודים יוכלו להשתתף בצורה פעילה בחברה על ידי חיזוק יכולתם הפיזית והתרבותית, ולהפוך את היהודי מדמות פסיבית לדמות פעילה, חזקה ויוזמת.

השאיפה ליצור "יהודי חדש" מתבססת על ההבנה שהעם היהודי זקוק לא רק לתחייה רוחנית ולאומית, אלא גם לשיבה ליכולות גופניות וצבאיות שהיו חלק מההיסטוריה הקדומה שלו. הקמת אגודות ספורט כמו "מכבי" והתעקשות על שימוש בשפה העברית ביטאו תחייה זו.

השימוש בספורט ככלי לחיזוק התודעה הלאומית, והשימוש בשפה העברית באגודות אלה, מחזקים את התבונה שזו הדרך לתחייה: גופנית, תרבותית-רוחנית וכלכלית – כדי להוביל את העם היהודי לתחושת שייכות וכוח בחברה מודרנית. (קאופמן, 2013) (ציפר, 2000) (רם, 2000) (נורדאן, 2024)

מקורות/טקסטים

ש. אבינרי, הרעיון הציוני לגוונים: תולדות המחשבה הלאומית היהודית (עם עובד, 1999), עמ' 13, 112.

ד. בר בורוכוב, כתבים (תל אביב, 1955), כרך א, עמ' 41-42.

מ. נורדאן, "נאום בקונגרס הציוני השני ב-28 באוגוסט 1898", בתוך: פרופ' אודי מנור: <https://udimanor.blogspot.com/2024/07/blog-post.html> (נדלה ב-6.10.2024).

י. קוברסקי, הלאומיות בישראל ובעמים: ראשית הדרך עד 1920 (כנרת, זמורה, דביר, 2014), עמ' 87-114, 71.

י. קונפורטי, "היהודי החדש במחשבה הציונית: לאומיות, אידיאולוגיה והיסטוריוגרפיה", ישראל 16 (2009), עמ' 63-64.

Н. П. Гиляров-Платонов, *Современные известия* 19.06.1881, 19.06.1882

י. רם, תולדות התפתחות הרעיונות בתרבות הגוף בעם ישראל בעת החדשה והשפעתם על תוכניות הלימוד ועל דפוסי הפעולה בהוראת החינוך הגופני בתקופת ה'יישוב' (ירושלים, 2000), עמ' 144-142, 192, 181, 166, 142.

ח. קאופמן, "המכביות וחיבתן: עבר מול הווה", זמנים 121 (2013), עמ' 99-90.

ד. ציפר, הדגל הציוני מעל הבוספורוס: ה"מכבי" בקושטא בין ציונות לעות'מאניות, 1895-1923 (ירושלים, 2000), עמ' 452.